

ХЎЖА НИЁЗ ХОРАЗМИЙ – БУХОРО ТУРИЗМИ РИВОЖЛАНИШИДАГИ ЯНГИ МАНЗИЛ

Annotation:

Ушбу мақолада Бухоро вилоятида туризм соҳасини ривожлантириши, янги туризм йўналишларини яратиши мақсадида Хўжа Ниёз Хоразмий зиёратгоҳи тарихи ва тавсифи баён қилинган.

Keywords:

Бухоро, туризм, зиёратгоҳ, Пули Лақлақа, қадим кўприк.

**Information about
the authors**

Очилов Алишер Тўлис ўғли
доцент, тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

КИРИШ

Мустақилликка эришилгандан кейинги даврда мамлакатимизда маданий мерос ва кадрятларни тиклаш ва тарғиб қилишнинг ҳуқуқий асослари яратилди. Миллий қонунчилигимизда маданий меросни муҳофаза қилишга оид кўплаб қонунлар, Президент Фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва бошқа меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди. Шу сабабли Республикаимизда тасвирий ва халқ амалий санъати асарлари, археологик ва меъморчилик объектлари, муқаддас зиёратгоҳлар миллий маданий мерос намуналари сифатида асраб келинмоқда ва бу омил давлатимизда туризм ривожланиши учун замин яратмоқда.

Туризм сўнги ўн йилликда иқтисодий ҳаётнинг глобал интеграциялашувида муҳим омил сифатида мамлакатларнинг жаҳон бозорига киришида ўзига хос механизм сифатида иштирок этмоқда. Ўз навбатида, Ўзбекистон миллий туризмнинг ривожланиши ҳам иқтисодий ўсишнинг таянч нуқтасига айланади. Ўрта Осиё, жумладан, Ўзбекистон ҳудуди энг қадимий маданият марказларидан бири бўлган. Бу ҳудудда минг йиллар давомида шаклланган кўплаб маданият ва маънавий марказлари, минглаб илмий асарлар ҳамда тарихий ёдгорликлар халқимизнинг бой маданий-маънавий ёдгорликлари ҳисобланади. Маданий-маънавий мероснинг кўплиги, бой ва ранг-баранглиги ҳамда қадимийлиги билан Ўзбекистон дунёда етакчи ўринлардан бирида туради.

АСОСИЙ ҚИСМ

Статистика маълумотларига кўра, 2019 йил давомида Ўзбекистонга 6 748 500 нафар сайёҳ ташриф буюрган, 2018 йилда эса бу кўрсаткич 5 346 200 кишини ташкил қилган. Уларнинг орасидан аксарият, яъни 51,3 фоизни 31 -55 ёшдаги кишилар (2018 йилда 52,1 фоиз), 20,2 фоизини 55 ёш ва ундан катталар (2018 йилда 19,4 фоиз), 19,5 фоизини 19-30 ёшдагилар (2018 йилда 20,4 фоиз) ва 9,1 фоизини 0-18 ёшлилар (2018 йилда 8,1 фоиз) ташкил қилади (1). Энг кўп сайёҳ Марказий Осиё минтақасидан ташриф буюрган бўлиб, уларнинг сони 5764500 кишига етган. МДХ мамлакатларидан келганлар сони 495600 кишини ташкил қилган. Узоқ хорижий

мамлакатлардан ташриф буюрган меҳмонлар сони эса 488400 минг кишини қайд этган. Сайёҳларнинг аксарияти Қозоғистон, Тожикистон, Қирғизистон, Туркменистон, Россия Федерацияси, Туркия, Афғонистон, Хитой, Корея Республикаси, Ҳиндистон каби давлатлардан ташриф буюрган. Ўзбекистонга ташриф буюрганлар орасида қариндош-уруғ ва дўстларини кўришга келганлар сони 81,8 фоиздан иборат бўлган бўлса, дам олиш учун келганлар 15,5 фоизни ташкил этган. Бошқа сабаблар, жумладан даволаниш, харидлар, бизнес учрашувларда иштирок этиш ҳамда таълим олиш мақсадида келган хорижликлар сони 2,7 фоизни қайд этди. 2019 йил якунига кўра, туристик хизматлар экспорти кўрсаткичи 1 млрд 313 млн АҚШ долларини ташкил қилиб, 2018 йилга нисбатан (2018 йилда 1 млрд 041 млн) 26,1 фоизга ўсиш қайд этилди. Жойлашув воситалари сони жами 1188 тадан иборат бўлган бўлса, шундан 833 таси – меҳмонхоналар, 214 таси – хостеллар ва 141 таси бошқалар.

Ҳудудлар кесимида жойлашув воситаларининг юкланиш даражаси куйидагича: Қорақалпоғистон Республикаси – 62,6 фоиз, Андижон вилояти – 65,0 фоиз, Бухоро вилояти – 96,6 фоиз, Жиззах вилояти – 52,5 фоиз, Қашқадарё вилояти – 61,0 фоиз, Навоий вилояти – 74,3 фоиз, Наманган вилояти – 40,6 фоиз, Самарқанд вилояти – 82,3 фоиз, Сирдарё вилояти – 64,4 фоиз, Сурхондарё вилояти – 68,8 фоиз, Тошкент вилояти – 76,1 фоиз, Фарғона вилояти – 42,7 фоиз, Хоразм вилояти – 81,5 фоиз, Тошкент шаҳри – 85,7 фоиз. Кўриниб турибдики бу кўрсаткич бўйича энг юқори ўринларда Бухоро вилояти турибди. Бундан кўринадики Бухорода доимо туризм соҳасини ривожлантириш учун максимал даражада ҳаракат қилинади.

Чунки Бухоро - қадим шариф шаҳар, у нафақат ўзининг машҳур тарихий меъморий обидалари билан балки, Имом Бухорий, Ибн Сино ва Абу Бакр Наршахий каби алломаларга, буюк тариқат пирлари Хўжа Ниёз Хоразмий, Абдухолик Гиждувоний, Амир Кулол, Ориф Ревгарий, Маҳмуд Фағнавий, Хўжа Али Ромитаний, Хўжа Бобойи Сомосий ва бошқа жуда кўплаб азиз авлиёларга бешик бўлгани билан ҳам бутун дунёга маълум ва машҳурдир.

Булардан Хўжа Ниёз Хоразмий (Ҳазрат Бобойи Лақлақағий) ҳаёти ва фаолиятини ўрганиш аждодларимиз тарихига бир эҳтиром бўлса, бу кишининг мақбараларини тарифлаш ва таҳлил қилиш Бухорода туризмнинг янги объектини юзага чиқаради. Манбаларда қайд этилишича Хўжа Ниёз Хоразмий ўз шогиртларига диний ва маънавий жиҳатдан сабоқ берган бўлиб, XI асрнинг 70-йилларида туғилиб, XII асрнинг иккинчи ярмигача яшаган. У кишидан ҳеч қандай китоб сақланиб қолмаган ва Ҳазрат хўжагон тариқатининг асосчиси Абдухолик Гиждувонийнинг илк устозларидан бўлган.

Ҳозирги кунда Хўжа Ниёз Хоразмий қабри Ромитан тумани эски Лақлақа қишлоғида жойлашган.

(Хўжа Ниёз Хоразмий мақбараси)

Лақлақа қишлоғи тарихий ва моддий-маданий археологик ёдгорликларга бой қишлоқдир. Ўрта асрларда Лақлақа қишлоғида тўққизта гузар, бешта масжид бўлган. Бу ердаги Гузарларни археологик ўрганиш жараёнида учта қудуқ сақланиб қолганлиги аниқланди. Ўз даврида қудуқлар туб аҳоли учун сув манбаи ҳисобланган.

Хўжа Ниёз Хоразмий қабри устида ён томонлари бир бирига тенг тўғри тўртбурчак шаклда 8,5x8,5 метрдан иборат, баландлиги ҳамда қўш қаватли гумбаз айланасини қўшиб ҳисоблаганда 8,5 метрдан зиёдрокни ташкил этадиган мақбара барпо қилиниб, сўлим зиёратгоҳга айлантирилиб келинмоқда.

(Хўжа Ниёз Хоразмий зиёратгоҳининг умумий кўриниши)

Бу зиёратгоҳнинг яна муҳим жиҳатларидан бири, унинг шарқий қисми Зарафшоннинг эски ўзанини (1970- йилларда дарё ўзанини ўзгартирганидан ҳозирда бу жой зовурга айланиб қолган) оқиб ўтган бўлиб, бу ерда 2015 йилдаги тозалаш ишлари давомида 4 метр чуқурликда қадимги кўприк қолдиқлари топилди. Манбаларда кўприк ҳақида маълумотлар учрайди. Бу кўприк доимо қимирлаб турганлиги учун “Пули Лақлақа”, яъни “Қимирлаб турувчи кўприк”

номини олган. Кўприкнинг барпо этилиши Хўжа Ниёз Хоразмий номи билан боғлиқ бўлиб, асрлар мобайнида қайта-қайта таъмирланган.

(Ушбу расм Чашма Аюбда жойлашган Бухоро сув таъминоти тарихи музейидан олинган. Пули Лақлақа кўпригининг тахминий кўриниши шундай бўлиши мумкин)

Ушбу ҳудудда археологик изланишларимиз натижасида Пули Лақлақа кўприги устунларининг баландлиги 15 метрни ташкил қилиб, 3 та устун пишиқ ғишт ва гужум дарахти ёғочларидан қурилганлиги тахмин қилинди. Қурилишда Гужум дарахтининг ишлатилганлиги кўприкнинг бизгача сақланиб қолиши учун сабаблардан биридир. Кўприкка ишлатилган ғиштининг умумий ўлчами 27х27 см.дан 34х30 см.гача, қалинлиги 5-6 см.дан 6-7 см.гача бўлган. Ђиштлар ҳажми ва шаклидан айтиш мумкинки, кўприкнинг охириги таъмирланиш ишлари Бухоро хонлиги даврига тўғри келади.

(Тадқиқотлар натижасида топилган ёғоч ва гишт қолдиқлари)

Аҳоли Пули Лақлақа кўпригидан янги Чорикулбой кўприги қурилгунга қадар фойдаланиб келган.

Дарёнинг эни 25-30 метрни ташкил қилганлигини инобатга олсак кўприк ўз вақтида улкан, пишиқ ва мустаҳкам қурилгани аён бўлади. Ҳозирга қадар кўприкнинг фақатгина 3 та устуни топилгани бу ерда археологик тадқиқотларни давом эттиришни талаб этади.

Кўприк қурилиши тарихини чуқур ўрганишнинг аҳамияти шундаки, кўприк қарвон йўли ёқасида жойлашган бўлиб, Ўрта асрларда Хоразм савдо йўлларида келадиган қарвонлар айнан шу кўприкдан ўтиб Вазирақ тепа, Нўфол тепалар орқали Бухоро шаҳри ва бошқа шаҳарларга йўл олган деган эҳтимолни беради. Бу эса қарвон ёлларини харитасини яратишга ҳамда Бухорода зиёрат туризмини ривожланишига улкан ҳисса қўшади. Ҳозирги кунда Бухоро давлат университети раҳбарияти ва тарихчи-археологлари томонидан Бухоро вилояти Ромитан туманида хусусан Хўжа Ниёз Хоразмий зиёратгоҳи, Лақлақа кўприги ҳамда қишлоғи тарихини ўрганиш, бу ерда туризм қишлоғини барпо қилиш орқали вилоятга келадиган туристлар салоҳиятини ошириш мақсадида режали ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Ўйлаймизки Бухоро давлат университети ташаббуси билан қилинаётган ушбу хайрли ишлар Хўжа Ниёз Хоразмий шахсини дунёга танитиб Бухорода туризм соҳасини янада ривожланиши учун улкан бир қадам бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Наршахий. Бухоро тарихи. –Тошкент,1993.
2. Садриддин Салим Бухорий. Боҳоуддин Нақшбанд ёки Етти пир. –Тошкент,2003
3. Хусенов Н. Хўжа Ниёз Хоразмий (маълумотнома). –Бухоро,2017
4. Дала тадқиқот материаллари.
5. Ochilov Alisher. "The Role of Zamanbaba Culture in The Social and Economic History of Bukhara Oasis During Bronze Age." CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY 2.4 (2021): 42-47.

6. OCHILOV, Alisher. "JEWELRYC TRADITION IS A SOURCE OF STUDY OF BUKHARA HISTORY." *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi* 1.1: 105-116.
7. Ochilov, A. T. "DATING OF THE ZAMANBABA CULTURE: ASSED ON ARCHAEOLOGICAL SOURCES." *Theoretical & Applied Science* 12 (2019): 589-591.
8. Очилов, Алишер Тўлис Ўғли. "БУХОРО ВОҲАСИ ШАКЛЛАНИШИДА ЗАРАФШОН ДАРЁСИНИНГ ЎРНИ ВА ВОҲА ТАРИХИЙ ГЕОГРАФИЯСИГА ДОИР АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР." *Scientific progress* 1.6 (2021): 933-938.
9. Ochilov A. Бухоро воҳасида олиб борилган илк археологик тадқиқотлар //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 4. – №. 4.
10. Ochilov A. Бухоро воҳасининг қадимги антропоген ландшафтида Сармишсой дарасининг тугган ўрни //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 4. – №. 4.
11. Ochilov A. XIX асрдаги чет эл сайёҳлари асарларида Бухоро воҳаси маданиятининг ёритилиши //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 4. – №. 4.
12. Очилов А. Т., Жўраев Н. БУХОРО ВОҲАСИ АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАРИДА ҲУНАРМАНДЧИЛИК ВА САВДО АЛОҚАЛАРИ ТАРИХИ //ТА'ЛИМ ВА RIVOJLANISH TANLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 11-14.
13. Очилов, Алишер Тўлис Ўғли, and Зулфизар Ҳалим Қизи Салимова. "БУХОРО ВОҲАСИНИНГ ТАРИХИЙ ГЕОГРАФИЯСИ ШАКЛЛАНИШИДА ЗАРАФШОН ДАРЁСИНИНГ ЎРНИ." *Scientific progress* 3.10 (2022): 86-91.
14. Очилов А. ҚУЙИ ЗАРАФШОН ВОҲАСИНИНГ ТОШ ДАВРИ ТАРИХИЙ РЕКОНСТРУКЦИЯСИ МАСАЛАЛАРИ //Journal of Social Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 02. – С. 42-45.
15. Очилов, А. (2023). Бухоро воҳаси тош даври жамоаларининг моддий маданияти: тарихий реконструкция масалалари. *Марказий Осиё тарихи ва маданияти*, 1(1), 93-98.
16. Ganiyevna, Hasanova Mavjuda, and Ochilov Alisher To'lis o'g. "XIX ASRNING OXIRI VA XX ASRNING BOSHLARIDA JADIDLARINING YANGI USUL MAKTABLARI FAOLIYATI." *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS* 2.22 (2023): 240-243.
17. Alisher To'lis o'g O. et al. BUXORO VOHASINING TOSH DAVRI TARIXI //Journal of Innovation, Creativity and Art. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 6-10.
18. Alisher To'lis o'g O. et al. VARAXSHA-ANTIК VA ILK O 'RTA ASRLAR DAVRI SHAHRI //Journal of Innovation, Creativity and Art. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 14-17.